

ŞEHİDİ °OŞMÂN

(ö. > 1769)

HAYATI

1171-72/1757-58 tarihli *Sefāretnāme*'sinde yer alan "elli senelik ibadetimi mahv edemem" şeklindeki sözleri tam kelime anlamıyla alınacak olursa, Ş.°O.'ın 17. yüzyılın sonunda doğmuş ve bu sırada 60'lı yaşlarında olmuş olması gerekir.¹ 1171/1757 senesinde III. Muştafā'nın (1171-1187/1757-1774) cülusunu tebliğ etmek için Rusya'ya gönderilen Ş.°O. *Sefāretnāme*'nin muhtelif yerlerinde belirttiğine göre, 1143/1730 yılında I. Maḥmūd'un (1143-1168/1730-1754) cülusunu bildirmek vazifesiyle yine Rusya'ya gönderilen Emnī Meḥmed Beg'in (ö. 1163/1750) divan katipliğinde ve daha sonra da kethüdalığında bulunmuş ve ilk defa bu zatın maiyetinde Rusya'ya gitmiştir.²

Ş.°O.'ın memuriyeti hakkında bilgi veren Seyyid Mehmed Ḥākım (ö. 1185/1771-1772) *Veḡāyināme*'sinde kendisinin "zümre-i hâcegan-ı divaniden merhum Emnī Beg kethüdası" olarak görev aldığını belirtirken,³ Vāşıf (ö. 1222/1807) da çavuşlar katibi olduğunu bildirmektedir.⁴ Rusya'ya 1171/1757 yılında şıkk-ı sani defterdarı payesiyle giden Ş.°O. buradan döndükten sonra çeşitli hizmetlerde bulunarak 1179/1765 yılında baruthane bina emini ve sipah katibi olmuştur. 1183/1769 yılında Hotin'de (Хотин/Khotyn) bulunan orduya yeniçeri katibi tayin edilen Kesriyelizāde Ebū Bekir Beg'in (ö. 1181/1768) yerine baş muhasebeci olmuş ve ordu defterdarı Cānibī °Alī Paşa'nın (ö. 1156/1743) damadı Aḥmed Efendi'nin (ö. > 1183/1769) azli üzerine onun yerine ordu defterdarlığına getirildikten sonra⁵ sefer dönüşünde vefat etmiştir (Cemaziyülevvel 1183/Eylül 1769). Meḥmed Süreyyā Ş.°O.'ın aynı zamanda münşi olduğunu belirtir.⁶

ESERLERİ

① *Sefāretnāme-i Rusya*

Ş.°O.'ın yegane eseri 1 Rebiülahir 1171-20 Rebiülahir 1172/13 Aralık 1757-21 Aralık 1758 tarihleri arasındaki Rusya sefareti sırasında kaleme aldığı *Sefāretnāme*'sidir. Ş.°O.'ın gördüklerini detaylı bir şekilde anlattığı eser dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm dua kısmıdır (1a-1b). İkinci bölümde sefirin İstanbul'dan hareketle Petersburg'a (Санкт-Петербург/Sankt Peterburg) varıncaya kadarki yolculuğu anlatılır (1b-11a).⁷ Elçinin Petersburg'da kaldığı sürede yaşanan diplomatik ve siyasi gelişmeleri içeren üçüncü bölümde Rusya'da bulunan Türk esirlerinin elçiye sığınması sebebiyle yaşanan tartışmalardan da bahsedilir (11a-32a). Dördüncü bölümde ise Ş.°O.'ın Petersburg'dan yola çıkarak İstanbul'a varıncaya kadarki dönüş yolculuğu anlatılır (32a-50a).

Sefāretnāme'ye göre Ş.°O. 1 Rebiülahir 1171/13 Aralık 1757 Pazartesi günü İstanbul'dan karayoluyla hareket ederek önce Babadağı'na (Tulcea/Romanya) sonra Bender'e (Бендер/Bender; Tighina/Moldavya) varmıştır. Burada yol hazırlıklarını ta-

HISTORIANS OF THE OTTOMAN EMPIRE

C. Kafadar H. Karateke C. Fleischer

mamlayan sefaret heyeti, şiddetli kış nedeniyle buz tutan Tuna Nehri'ni geçerek Yo-hurluq (يوخورلق) üzerinden Lehistan'a girmiştir. Rusya'ya giden Türk elçileri arasında en detaylı sefaretnameyi yazan Ş.°O. Kiev'e (metinde كيов (Київ/Kyiv) ve Rusya'nın başkentine giden yol ile üzerinde yeni yapılmış olan kaleler hakkında bilgi vermektedir. Kiev'den sonra Nijne'ye (Нижне-Днепровск/Nijne-Dneprovsk) uğrayan elçi oradan da Gluqof'a (Глухів/Hlukhiv) geçmiştir.

Istanbul'da kendisine verilen talimat uyarınca bir taraftan eskiden Rusya'ya esir düşmüş Müslümanları bulup serbest bıraktırmaya çalışan Ş.°O. kendisine erkek kıyafetleri içinde yaklaşma fırsatı bulan bir Türk kızını himayesine almıştır. Rusların tüm itirazlarına rağmen bu kızı iade etmemiş, beraberinde Petersburg'a götürmek üzere yola çıkmıştır. Daha sonra tekrar kendisine bir Türk esiri sığınmış ve Ş.°O. bu konuda çıkan ihtilaflara aldırmayarak Moskova (Москва/Moskva) ve Novgorod'dan (Новгород/Novogorod) geçerek Petersburg'a varmıştır.

Aslen Trabzonlu bir Rum olan ve Ruslar tarafından elçinin tercümanlığına memur edilen Kostantin başvekil adına Osmanlı elçisini karşılamış, elçi de vekile iyi dileklerini göndermiştir. Mihmandar ertesi gün merasimlere ait programı ve protokolü elçiye iletmiştir. Protokole göre elçiye ve maiyyetine Rusya tarafından hoşgeldiniz ziyareti için gönderilecek olan teşrifatçı, Ş.°O.'ya tahsis edilen konağa geldiğinde, Ş.°O. 'dan daha yüksekte oturacak, Ş.°O. da yerde diz üstü oturarak bu kişiye sürekli iyi dileklerde bulunacaktı.⁸ Törenlerin akış şekline memnun olmayan elçi hoşnutsuzluğunu dile getirmiş, bu sırada yine bir esirin Ş.°O.'ya sığınması üzerine Ruslar elçiye baskı yapmaya başlamışlardır. Uzun müzakerelerin ardından anlaşmazlığın giderildiği anlaşılıyor. Daha sonra hoşgeldiniz ziyaretini önceki Osmanlı elçisi Mehmed Emni ile gelişlerinden tanıdıkları Rum asıllı Yorgaki yapmıştır. Ş.°O. Yorgaki'nin "kesret-i hilede şeytana sebk vermeğe kadir" biri olduğundan bahsetmektedir.⁹

Bundan sonra elçinin alay ile şehre girişi ve kendisi için düzenlenen tören anlatılmaktadır. Elçi 4 Zilkade 1171/10 Temmuz 1758'de Petergof sarayında imparatoriçe Yelizaveta'ya (hük. 1741-62) getirdiği name-i hümayunu vermiştir. Bundan sonra sarayda elçi onuruna ziyafet verilmiştir. Bu sırada Fransız "hanende ve sazandeler usûli garibe ile darb-ı etvar ve makamat-nevaz ve lisanlarınca lühûn-ı acibe ile velveleperdaz olmuşlardır" diyerek kendisi onuruna yapılan gösterileri garip bulduğunu ifade etmiştir. Rus sarayı halkı Osmanlı elçisi ve maiyyetinin yemek yiyişini izlemişlerdir.¹⁰

Başvekil elçiye sefaret esnasındaki hal ve hareketlerinden dolayı teşekkür ederek, o güne kadar yapılanlar için özür dilemiştir. Ardından sarayın bahçeleri gezdirilmiş, dönmek üzere izin istendiğinde ise imparatoriçe buna hemen müsaade etmemiştir. Elçi bunun üzerine Fransa'dan gelen bir musiki ve tiyatro grubunun gösterilerini izlemek zorunda kaldığından bahseder. İkinci defa izin istediğinde kendisine yine izin verilmemiş ve elçi bu kez Kronştadt'taki kanallar, tersane ve kale, Baltık donanması ve Petersburg'daki devlet müze ve matbaası gezdirilmiştir.

16 Zilhicce 1171/21 Ağustos 1758 tarihinde imparatoriçeye veda ziyareti yapılarak, padişaha yazılan mektup merasimle teslim alınmıştır. 29 Zilhicce 1171/3 Eylül

HISTORIANS OF THE OTTOMAN EMPIRE

C. Kafadar H. Karateke C. Fleischer

1758 tarihinde yola çıkan elçi, Kiev üzerinden tekrar Lehistân ve Boğdân yoluyla Osmanlı topraklarına girmiştir. Ş.°O. eserine İsaqçı (Isaccea), Babadağı ve Dobruca (Dobrogea/Dobrudja) üzerinden geçerek 20 Rebiülahir 1172/21 Aralık 1758'de İstanbul'a döndüğünü yazarak son verir.

BİBLİYOGRAFYA

① *Sefâretnâme-i Rusya*

Nüshalar: (1) İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1577; 22 varak, 37 satır, nesih. (F.E. Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmalar Kataloğu* (İstanbul, 1961), c. 1, 361). (2) Paris, Bibliothèque Nationale, Supplement Turc 1040; 52 varak, 21 satır, nesih (Blochet kataloğunda yok). Bu nüshada besmeleden önce “*Bundan esbaq tebrîk-i cülûs-i hümayûn ile Devlet-i Rusiyye cânibine me'mûren râhî olan h'âcegân-ı dîvândan Şehdî °Osmân Efendi itmâm-ı hüdmet-i me'mûresiyle geldükde verdiği taqrîrdir ki bu mahalle şebt ü kayd olundu*” ifadesi bulunmakta ve sonrasında da Ş.°O.'ın elçiliğe memur edilışinden bahsedilmektedir. Ayrıca 51b'de elçinin ödemeleri ile ilgili kısa bir hesap cetveli bulunmaktadır.¹¹

Edisyonlar: (1) Faik Reşit Unat. “XVIII. Asır Vesikalarından Şehdî Osman Efendi Sefâretnâmesi.” *Tarih Vesikaları*, (1941-42), sayı 1, 66-80; sayı 2, 156-159; sayı 3, 232-240; sayı 4, 303-320, sayı 5, 390-400. Tam metin. (2) Türkan Polatçı. *Şehdî Osman Efendi'nin Rusya Sefareti ve Sefaretnamesi*. Yüksek Lisans Tezi (Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat, 2003). İki yazma nüshayı karşılaştırır çeviriyazı metin, faksimile.

Kaynaklar

BOA. *Name-i Hümayun Defterleri*, no: 17. BOA. Kamil Kepeci Kataloğu. *Cevdet-Hariciye*, no: 17, 18, 19, 438, 977, 1002, 4270, 7271, 8611. BOA. Kamil Kepeci Kataloğu. *Cevdet-Saray*, no: 3638. BOA. Bab-ı Ali Evrak Odası Sadaret Tasnifi. *Sadaret Defterleri*, no: 350. Seyyid Mehmed Hâkim. *Vekâyinâme-i Seyyid Mehmed Hâkim (1166-1172)*. Topkapı Sarayı Kütüphanesi, İstanbul, Bağdat 231. Ahmed Vâşif Efendi. *Ta'rîh-i Vâşif*, c. 1-2 (İstanbul, 1219/1804). Fehmi Edhem Karatay. *Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, c. 1 (İstanbul, 1961). Münir Aktepe. *Mehmed Emnî Beyefendi (Paşa)'nın Rusya Sefâreti ve Sefâretnâmesi* (Ankara, 1989). Joseph von Hammer. *Büyük Osmanlı Tarihi* (Tercüme: Vecdi Bürün), c. 8 (İstanbul, 1991). Mustafa Nuri Paşa. *Netâyic ül-vukûât, Kurumları ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi*. Yay. Neşet Çağatay, c. 3-4 (Ankara, 1992). Faik Reşit Unat. *Osmanlı Sefirleri ve Sefâretnâmeleri* (Ankara, 1992). Beynun Akyavaş, *Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Fransa Sefâretnâmesi* (Ankara, 1993). Mehmed Süreyya. *Sicill-i Osmani, Osmanlı Ünlüleri* (İstanbul, 1996). Ali İbrahim Savaş. *Mustafa Hattî Efendi Viyana Sefâretnâmesi* (Ankara, 1999).

¹¹ *Sefâretnâme*, Paris, Bibliothèque Nationale, Supplement Turc 1040, 20b.

² *Sefâretnâme*, 14b, 20b.

HISTORIANS OF THE OTTOMAN EMPIRE

C. Kafadar H. Karateke C. Fleischer

³ Seyyid Mehmed Hâkim, *Veqâyinâme-i Seyyid Mehmed Hâkim (1166-1172)*, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, İstanbul, Bağdat 1231, 283a-b.

⁴ Ahmed Vâşif Efendi, *Ta'rîh-i Vâşif* (İstanbul, 1219/1804), c. 1, 64.

⁵ *Ta'rîh-i Vâşif*, c. 2, 5-11.

⁶ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, (İstanbul, 1996) c. 5, 1572.

⁷ Yolculuk sırasında elçinin humma hastalığına yakalanması sebebiyle Bender'de 15 gün zaruri olarak kalınmıştır; krş. *Sefâretnâme*, 3a.

⁸ *Sefâretnâme*, 13b-14a.

⁹ *Sefâretnâme*, 14b-15a.

¹⁰ *Sefâretnâme*, 25a. Benzer hadiseler başka sefaretnamelerde de rastlamak mümkündür, msl. bk. Beynun Akyavaş, *Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Fransa Sefâretnâmesi* (Ankara, 1993), 20: "... bilhassa nasıl yemek yediğimizi ziyade görmek isterlerdi. Filan kimsenin karısı yemek yediğinize bakmaya iznini rica ederler diye haberler gelir, kimisini def edemeyüb naçar ruhsat verirdik. Perhizleri vaktine tesadüf ettiği için kendileri yemez, sofranın etrafını çevirip seyrederdiler. Alışık olduğumuz bir hal olmadığından bize ziyade sıkıntı verirdi. Hatır için sabr ederdik." Ali İbrahim Savaş, *Mustafa Hattî Efendi Viyana Sefaretnamesi* (Ankara, 1999), 28: "... yemekliğe nüzul olduğu gün rical-i devletleri ve Çasar u Çasariçeleri libas-ı münker ile gelip seyr ü temaşa eylediklerini haber vermişlerdir."

¹¹ *Sefâretnâme*, 1a.

Türkan POLATCI

Ağustos 2008